102

KIDATO CHA KWANZA

MUHULA WA TATU 2017

MWONGOZO WA KUSAHIHISHA

1. Soma taarifa ifatayo kwa makini kisha ujibu maswali yanayofuata.

Maswali

a) Nini "haki za watoto"? (alama 2)
Haki ni mambo mema ambayo watoto wanastahili kutendewa.

b) Ni nini kinaashiria kwamba serikali za mataifa ziko tayari kuzilinda haki za watoto? (alama 2)
Kusaini mkataba kuhusu haki ya watoto.

c) Taja haki zozote tano za mtoto kulingana na taarifa. (alama 5)
- ✓ *Haki ya kupata chakula bora*
- ✓ *Elimu isiyotolewa ada*
- ✓ *Kutopigwa na kutodunishwa*
- ✓ *Kutolazimishwa kufanya kazi za kiutumwa au kushurutishwa*
- ✓ *Kuishi katika nyumba au makazi bora*
- ✓ *Kulindwa dhidi ya madhara yoyote*
- ✓ *Kushirikishwa katika maamuzi*
- ✓ *Kupata huduma za kiafya*
- ✓ *kuheshimiwa kimawazo na kihisia*

d) Taja njia tatu mtoto anavyoweza kudunishwa. (alama 2)
Kitabaka
Kirangi
Kijinsia

e) Eleza ni vipi ukiukaji wa haki za watoto unaweza kuepukwa . (alama 3)
- ✓ *Serikali kuhakikisha kuwa watoto wote wako shuleni.*
- ✓ *Watu wote kushirikiana kukomesha dhuluma.*
- ✓ *Miswada kuhusu watoto kupelekwa bungeni na kupitishwa kuwa sheria.*
- ✓ *Kubadilisha misimamo yetu kuhusu haki hizi na kuzilinda upasavyo.*

f) Fafanua jinsi watoto hutumikishwa vitani. (alama 3)
- ✓ *kuua na kuuana.*
- ✓ *huvishwa magwanda ambayo miili yao minyonge haiwezi kuyahimili.*
- ✓ *huvalishwa mabuti ya kijeshi ambayo ni mizigo mizito ya kubeba*

g) Toa maana ya maneno yafuatayo yalivyotumika katika taarifa. (alama 3)
i. zinakiukwa
ii. limesheheni
iii. hima

2. MATUMIZI YA LUGHA

(a) Fafanua umuhimu wa kamusi kwa wanafunzi wa shule ya upili. (alama 5)
a) Hutoa /hudokeza maana mbalimbali za maneno

b) Hutaja aina za maneno
c) Huonesha matamshi sahihi ya maneno
d) Huonesha wingi na umoja
e) Huonesha alama anuai na vifupisho vya maneo
f) Picha katika kamusi zinafafanua vitu

(b) Tambua majina yafuatayo ni nomino za aina gani. (alama 4)

i. Maziwa *wingi*
ii. Urafiki *dhahania*
iii. Bunda *jumla*
iv. Kisumu *pekee*

(c) Majina yafuatayo yanapatikana katika ngeli gani? (alama 6)

i. Kitoto *KI-VI*
ii. Mwili *U-I*
iii. Topasi *A-WA*
iv. Uyoga *U-YA*
v. Nyufa *U-ZI*
vi. Kalamu *I-ZI*

(d) Bainisha aina za maneno katika sentensi ifuatayo. (alama 5)

Yule amaleta asainmenti yake mapema.

Yule-kiwakilishi
Ameleta – kitenzi
Asainmenti – nomino
Yake- kivumishi
Mapema - kielezi

(e) Toa mifano miwili miwili ya sauti zifuatazo.

i. Sauti ghuna ambazo ni vipasuo. (alama 2)

t, d, g

ii. Sauti sighuna ambazo ni vikwamizo. (alama 2)

f, th, s, sh, kh, h

iii. Sauti sighuna ambazo ni vipasuo. (alama 2)

t, d, g

(f) Tunga sentensi nne kuonyesha matumizi manne tofauti ya kikomo(.). (alama 4)

- *Ni saa 4.20.*
- *Wote wamewasili.*
- *Yeye ni mmoja wa waliojiunga na Y.C.S.*
- *Uzani wake ni 65.7.*
- *Mkate huo ulimgharimu 42.50.*

3. FASIHI

(a) Nini maana ya fasihi? (alama 2)

Fasihi ni sanaa ya lugha.

(b) Taja tanzu mbili kuu za fasihi. (alama 2)

Fasihi simulizi

Fasihi andishi

(c) Toa mifano miwili miwili wa vipera vifuatavyo: (alama 6)

i. Hadithi - *hekaya, mighani, visasili*

ii. Nyimbo - *za jandoni, za ndoa, za kazi*

iii. Tungo Fupi - *methali, vitendawili*